

THE IMPORTANCE OF THE SCIENCE OF "ETNOMUSOPSYCHOLOGY" IN LEARNING THE MUSIC HISTORY OF THE TURKISH PEOPLE

Rafiq İmrani*¹

* Prof. Dr., Kafkas Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Geleneksel Türk Müziği Bölümü

Abstract

The field of "Etnomuzopsichology" should be considered as a new branch of science that brings together the sciences of "Ethnomusicology" and "Human and Musical Psychology". The creation of this field of science aims to clearly learn the true history of musical art. As a music history researcher for many years, I would like to draw the attention of scientists who have been working in this direction to an important issue. Experts who have researched the history of music, including us, have made music history according to the discoveries made by history and archeology experts. After archaeologists found musical instruments made of bone or other materials in excavations in different countries, musicology experts investigated the instruments in terms of organology and presented their results in a scientific way. These discoveries connect musicologists or ethnomusicologists to the results of historical discoveries made by archaeologists in the field of music. Therefore, music history researchers are limited in the scope of the discoveries of archaeologists, however they cannot say new ideas about the earlier periods of music history. For example, there is no information about the existence of music or musical genres in the lives of primitive people, or information is given in the field of science is not enough. Such factors exist as desired in science. The science of "ethnomuzopsichology" sheds light by clarifying such issues.

Key words: music, ethnopsichology, ethnomusopsichology.

TÜRK HALKININ MÜZİK TARİHİNİN ÖĞRENİLMESİNDE "ETNOMÜZİPSİKOLOJİ" BİLİM ALANI'NIN ÖNEMİ

Özet

"Etnomüzipsikoloji" bilim alanı, "Etnomüzikoloji" ile "İnsan ve Müzik Psikolojisi" bilimlerini bir araya getiren yeni bir bilim dalı olarak değerlendirilmelidir. Bu bilim alanının yaratılması, müzik sanatının gerçek tarihini net olarak öğrenmeyi amaçlamaktadır. Uzun yıllar müzik tarihi araştırmacısı olarak bu yönde çalışan bilim adamlarının dikkatini önemli bir konuya çekmek istiyorum. Bugüne kadar bizler de dâhil olmak üzere müzik tarihini araştıran uzmanlar, tarih ve arkeoloji uzmanların yaptığı keşiflere göre müzik tarihini yapmışlar. Arkeologlar, farklı ülkelerde yapılan kazılarda kemikten veya diğer malzemelerden yapılmış müzik aletlerini bulduktan sonra müzikoloji uzmanlar çalgı aletlerini organoloji açıdan araştırarak sonuçlarını bilimsel bir şekilde ortaya koymuşlardır. Bu keşifler müzikoloji veya etnomüzikoloji uzmanlarını, arkeologların müzik alanında yaptıkları tarihsel keşiflerin sonuçlarına bağlar. Bu yüzden müzik tarihi araştırmacıları, arkeologların keşifleri çerçevesinde sınırlandırılmakla birlikte müzik tarihinin daha eski dönemleri hakkında yeni fikirleri söyleyememektedirler. Örneğin; ilkel insanların hayatında müziğin veya müzik türlerinin varlığına dair herhangi bir bilgi bulunmamakta veya bilim alanında çok az bilgi verilmektedir. Bu tür etkenler bilimde istenildiği kadar mevcuttur. "Etnomüzipsikoloji" bilim, bu tür konulara açıklık getirerek ışık tutmaktadır.

Anahtar kelimeler: müzik, etnopsikoloji, etnomüzipsikoloji.

1. Giriş

Müzik aletleri, dünya halklarının kültürel mirasında özel bir öneme sahiptir. Tarih öncesi dönemden günümüze kadar dünya halkları, geleneksel milli kültürün gelişimini temel alarak farklı dönemlerde oluşturdukları müzik aletlerini geliştirerek milli müzik kültürünün gelişmesini sağlamıştır. Dünya uluslarının kültürel mirasının incelenmesi, her ulusun kendi geleneksel yaşam tarzına ve zevkine göre ulusal geleneğe dayalı müzik aletleri yarattığını kanıtıyor. Bu, insanlık tarihinde farklı ulusal geleneklere ait çok sayıda ve çeşitli müzik aletinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Organolojik incelemeler, her halkın kendi yarattığı müzik aletlerinin birbirinden çok uzak başka coğrafyalarda yaşayan halkların ulusal geleneğinde

¹ Sorumlu Yazar Email: rafiq_huseyn@yahoo.com / Doi: 10.22252/ijca.1207505

kullanılmadığını ya da bazı durumlarda aynı müzik aletleriyle karşılaştıklarında bu çalgı aletlerin ses sistemi; tellerin akortları, müzik aletinin sapında bir sekizlik'de perde bağlamalarının, icra edilen müzik türlerinin farklı olduğunu görüyoruz. Bunun temel sebebi halkların milli müzik kültürlerinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Ulusal kültürlerini yapay bir şekilde en eski zamanlara bağlamak isteyen bazı araştırmacıların yanlış teori ve hipotezlerini ortaya çıkarmak için müzikoloji ve etnomüzikolojiye yardımcı olabilecek, oluşturduğumuz yeni bir bilim alanı olan "etnomüzikoloji" bilimin önemini sunmak istiyorum.

1.2. Amaç

Bu makalenin amacı müzikologlara, etnomüzikologlara, müzik arkeologlarına ve tarihçilere müzik tarihinin ilk dönemlerini tarafsız bir şekilde incelemelerinde yardımcı olmaktır. Bunun için yeni bilimsel alan olan "etnomüzikoloji" bilimi hakkında bu alanda çalışan uzmanlara bilgi vermek ve bilimi bilimsel araştırmalara dâhil ederek bilimde doğru sonuçlara ulaşılmasına yardımcı olmaktır. "Azerbaycan Müzik tarihi", "Muğam (Makam) tarihi", "Muğam felsefesi", "Muğam Sümer döneminden başlıyor" ve diğer eserlerin müellifi olarak 40 yıllık bir araştırma döneminde tarih ve müzikoloji biliminde karşılaştığımız tahrif atlara ve bilimde kazandığımız tecrübeye dayanarak tarihi gerçekliği doğru olarak yazmak amacıyla "etnomüzikoloji" bilimin özelliklerini ilk defa olarak uzmanların hizmetine sunulduğunu belirtmek isterim.

Amerikalı bankacı D. Rokofeller'in "Yüzyılın İtirafı" yazısında ve S. Arel'in "Türk Müziği Kimindir?" kitabında yabancıların Gerçek Türk uygarlığının tarihine ve Türklerin ilk uygarlık yaratıcıları olduğuna yönelik kışkırtıcı tavrılarını elimizdeki onlarca başka edebiyatlarda gördüğümüzde, bu yeni bilim dalı olan "etnomüzikoloji" bilimin oluşturulmasına karar verdik. Bu bilim alanı müzikoloji ve etnomüzikoloji uzmanların beğenisine sunulmuş ve bilim insanlarının yeni keşifleri açılanmaktadır.

1.1. Önem

"Etnomüzikolojik" bilimin önemi, Türkler'de dahil olmak üzere halkların eski ve tarih öncesi kültürlerine ait kaya ve kil tabletlerde olan resimleri bilimsel mantık ve gerçeklere dayalı müzik tarihine dayalı kanıtları dünya toplumuna aktarmaktır. Bunu sağlamak için "Etnomüzikoloji" bilimin bilim çevrelerine ilk kez sunulması, Türk ve Azerbaycan etnomüzikoloji ve müzikoloji biliminin bir kazanımı olarak değerlendirilmelidir. Bu bilim, birkaç bilim alanını içerir; "İnsan psikolojisi", "İnsan felsefesi"nin; "İnsan antropolojisi" ve "İnsan sosyolojisi" ile Dünya halkların "Etnomüzikoloji", "Müzik arkeolojisi", "Organoloji" tarih ve kültürünün özellikleri ve "Müzikoloji" alanlarını bir araya getiriyor. Belirtilen mevcut bilim dallarının ciddi bir şekilde incelenmesinden sonra, bilimsel teorik analizlere dayanarak, en eski dönemlere ait kayalar üzerindeki resimlerin veya Sümer kil tabletlerinin hangi insanların kültürel mirasına ait olduğunu tam bir doğrulukla söylemek mümkündür. "Etnomüzikolojik" bilimin asıl önemi, aynı zamanda, tarihi gerçekleri tarif eden "bilim adamlarının" ve diğer ulusal geleneklere ait maddi ve manevi tarihsel örnekleri uygun bir şekilde hangi halkın kendi kültür mirası olmasını bilim camiasına sunmalarına da hizmet etmektedir.

2.Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan tarihsel ve döküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırma, müzik tarihinin hangi halk kültürüne ait olduğunu, bilimsel mantığa dayalı kanıtlarla, sorunun doğasını doğal ortamında ortaya koyarak anlamaya yönelik bir çalışmadır. Döküman incelemesinde Türkiye, Azerbaycan ve diğer milletlerin müzikoloji, tarih, arkeoloji, felsefe, psikoloji ile ilgili literatürlerinden yararlanılmıştır. Bu çalışmada hem edebiyat eleştirisi hem de müzikolojide yaygın olarak kullanılan tarihsel inceleme yöntemi kullanılmıştır.

3. Bulgular

"Etnomüzikoloji" bilim alanı "Etnomüzikolojik" ile "İnsan ve Musiki Psikolojisi" bilim alanlarını bir araya getiren yeni bilim alanıdır. Bu yeni bilim alanının müzik tarihinin araştırılmasında önemli rolünün olmasını müzikoloji ve etnomüzikoloji uzmanlarına kendi tarafımızdan ilk defa sunmaktayız. "Etnomüzikoloji" bilimi etnik medeniyetin müzik psikolojisi yönünden araştırılmasını sağlar. Bu bilim alanı istenilen etnik medeniyetin eski döneme ait tarihini doğru yönde araştırmakta müzikoloji ve etnomüzikoloji uzmanlarına yardımcı olabileceği düşüncesindeyim. Bu bilgi alanını kullanabilmek için halkların, özellikle de her türlü kendi halk

bilimi örneklerini, geleneksel halk müziği ve çalgılarının özelliklerini, geleneksel müzik türlerinin oluşum koşulları ve teorisi, dansların ulusal koreografi özelliklerinin öğrenilmesi önem taşıyor. Bu bilgiler elde edildikten sonra halk müziği kültürü ve onun tüm türleri dikkate alınarak diğer halkların aynı tür sanat örnekleriyle karşılaştırılarak müzikolojide istenilen doğru ilmi sonuçlara ulaşılabılır.

Eski, özellikle de tarih öncesi kültürün, kaya resimlerinde yer alan müzik aletleri ve dansların hangi halk kültürüne ait olduğunu kanıtlayabilen yeni bir bilim alanı gibi, bir halkın veya etnik bir kavimin gerçek müzik tarihinin öğrenilmesinde "Etnomüzikolojisi" bilgi alanı özel bir öneme sahiptir. Bu çalışma alanı, Türk müziği tarihini veya Türk halkının ve diğer halkların müzik ve medeniyetinin gerçek tarihini öğrenmeği sağlar. Türk halkının tarihinin yanı sıra dünya halklarının tarihini de öğrenmek, tarih boyunca tüm halkların savaşlar ve göçler nedeniyle bir topraktan diğerine göç ettikleri zaman kendi kültürlerini başka arazilerde geliştirmesini ve yerli halkın kültüründen farklı özelliklerini göstermektedir. İnsan psikolojisi hem modern dönemde hem de eski zamanlarda aynı etnik gruba mensup insanların her zaman aynı etnik grupta yaşamayı tercih ettiğini kanıtlamaktadır. Böyle bir yaşam tarzının seçimi iki açıdan özel bir öneme taşıyor. Birinci seçenek kabile psikolojisinden geldiği için diğer etnik grupların saldırılarından korunmaksa, ikinci seçenek etnik grubun yıllar içinde birlikte yaşama sürecinde oluşturduğu gelenek; folklorun (halk biliminin), halk müziği türlerinin, geleneklerin korunmasıydı. Çünkü insanlar ortak milli geleneklerini aynı etnopsikoloji düşünceye göre oluştururken aynı doğal çevrede kendi etnik kültür ve folklorunu oluştururlar. Etnik grup bu yaşam biçiminde geleneklerine, dini inançlarına, dil kurallarına uygun olarak müzik aletleri, halk müziği, şarkı ve danslar, ninniler, ağıtlar vb. halk bilimi örneklerini yarattılar. Uzun bir zaman diliminde halkların geleneksel uyguladığının veya büyük etnik kurumların etnik kurum düşüncesinden doğduğunu ve halkbilimi örneklerinin diğer etnik kurumların folklor örneklerinden farklı olduğunu da söylemek gerekir. Örneğin; Çinliler, Japonlar, Amerikalılar, Avrupalılar, Hint, Rus, Türk ve Kafkas halklarının danslarını oynamaz ve bu halkların şarkılarını okumazlar. Aynı zamanda bu halkların kullandığı çalgı aletleri, yemekler ve diğer kültürel örnekler başkaları için bir hatıra. Bu halkların kullandıkları çalgı aletleri de farklıdır. Çünkü etnik kültüre sahip insanlar kendi psikolojisine uygun folklor örneklerini; çalgılar ve milli dansları inşa etmiş ve yüzyıllar içinde oluşmuş ulusal kültür gelenekleri oluşturmuştur. İnsanın ulusal psikolojisi doğumdan itibaren; anne sütü, ilk ninniler, büyüdüğü ailedeki yetişme durumu, yaşadığı çevre, çocukken duyduğu ve konuştuğu ulusal dil ve geleneklerden oluşur. Bu bakımdan insanlar hayata her şeyden önce milli ideolojiden, milli felsefi açıdan olarak bakıp ve kendi kültür ve müziklerine bağlanırlar. Bu açıdan, insan psikolojisi kendi etnik kültürünün taşıyıcısı olarak olgunlaşır. Sosyo-kültürel sistemin gerçekleştirilmesinde etnik kültürün önemi kaçınılmaz bir gerçektir. Etnik uygarlığın oluşumunda bu kültürü yaşatan etki özellikle milli gelenek, halk bilgisi türleri, milli marş ve halkın konuştuğu dil önemlidir. Sosyo-kültürel sistem, etnik kurumun kullandığı dil ve lehçe de folklor alanındaki müzik türlerinde büyük bir öneme sahiptir. Her milletin milli müziğinin kendine has bir müzik dili vardır. "Sosyo-kültürel sistemin gerçekten var olması için iki önemli değişkenin daha bulunması gerekir: Bunlar, biyo-kültürel birer varlık olan insanlar ve insanların birbiriyle anlaşmak için kullandığı sembolik sistem, yani dildir... İnsanlar arası ilişkiler gibi, kurumlar ve toplumlar arası ilişkiler de dille kurulur, dille sürdürülür. Toplumda madde ve kavram olarak var olan her şey (müzik dâhil) dille vardır. Kültürel ve tarihsel miras, ancak dil aracılığıyla yeni kuşaklara aktarılır. Dil kültürel muhtevanın bir ansiklopedisi ya da sözlüğü gibidir"(Güvenc, 1979). Bu düşüncüyü modern bilimsel düşünce açısından açıklamak istiyorsak, dilin herhangi bir bilgiyi veya bilişsel bilgiyi bir yerden başka bir yere aktaran bir araç olduğunu belirtelim. Allah'tan sonra hayatta maddi ve manevi şeyleri yaratan insandır. İnsan felsefesi, biyolojik bir varlık olan insan aklının, önce insanlarla iletişim kurmak için konuşma dilini, daha sonraki tarihsel aşamalarda sanatla ilgili sözlü geleneksel folklor örneklerini, yani halk ve edebi dilleri yarattığını kanıtlar. Müzik, resim, mimari insanın yarattığı manevi dünyanın bir göstergesidir, çeşitli sanat dilleri arasında müziğin dili insan yaşamında özel bir öneme sahiptir. Çünkü müzik, ses dalgaları vasıtasıyla belirli bir zaman içerisinde bir yerden başka bir yere iletilme özelliğine sahiptir. Aynı zamanda insan biyolojik bir varlık olduğu için müziğin insan üzerinde hem estetik hem de psikoloji etkisi vardır. Müziğin bir özelliği daha vardır. Ses dalgası yoluyla bir bilgiyi başka bir yere gönderme yeteneğine sahip olduğundan, belirli bir yere müzik sinyali de gönderebilir. İnsanlar bu yöntemi eski ve modern zamanlarda oldukça fazla kullanmışlardır. Müziğin psikolojik bir etkisi olduğu için panik, korku, sevgi, neşe, rahatlık, uyku ve hüznü yaratma özelliklerine sahip olmasıyla kanıtlanmıştır. Bahsedilen özelliklerin belli müzik tonlamaları ve müzik dili ile gerçekleştiğini söylemeye gerek yok. Bu nedenle, her durumda müzik birçok psikoloji ve duygusal dil özelliğine sahiptir. Ayrıca herhangi bir etnik veya halk müziği formu, etnik kültürün dil özelliklerini içerir. Bu anlamda müzikler de bir insan dili gibi ulusal ve uluslararası bir klasik ve milli müzik diline sahiptir. Bu bağlamda, dilbilimci George Thomson şöyle yazıyor: "Dilbilgisi ile müziksel biçimin ilkeleri ortak bir temele dayanır. Bu temel, İş'tir. İnsan sesi, müzikal niteliğine iş şarkıları sayesinde kavuşmuştur. Nakarat ya da heyamola, insanın çalışma sırasında zorlama anlarında çıkardığı ve hiç değiştirmeden tekrarladığı anlaşılabilir bir çılgınlıktır" (Tomson, 1979).

Müzik, insanın ruhsal dünyasının ve psiko-duygusal durumunun bir göstergesidir. Buna göre insan tarafından yaratılan herhangi bir müzik eserinde milli tonlama özellikleri, karakter imgeleri ve müzikal diziler kendini gösterir. Etnik kurumların veya halkların müzik kültüründe var olan folklor müziğinden, dans müziğine ve modern kompozisyon kreasyonlarına kadar tarih öncesi, antik ya da modern olsun bu insanların dilsel özelliklerinin oluşturduğu müzikal örneklerde de hissedilebilir. Bu mantıktan yola çıkarak şunu belirtmek isterim ki müzik, yaratıcılarının ya da bestecisinin manevi dünyasının bir aynasıdır ve günümüzde yaratılan müzik türünün ne anlama geldiğine dair bir içgörüdür. Tarih öncesi ve tarih kitaplarından bildiğimiz ilk ve sonraki uygarlıklarda müzik sanatının nasıl olduğunu ya da eski çağlarda kaya resimlerinde bulunan müzik aletlerinin hangi millet ve etnik gruba ait olduğunu söyleyebilmek için Sümerler dönemine ait vazo ve kil tabletlerdeki resimlerle ilk insanlık tarihinden başlayarak ve bir dönüm noktası olarak sona eren insan psikolojisi, insan antropolojisi, sosyolojisi ve etnik çalgı aletleri, etnomüzik dahil tüm alanlar psikoloji bir bakış yönünden ciddi bir sosyolojik açıdan incelenmelidir. Bu açıdan bir milletin etnik kültür tarihinin en eski dönemlerini, özellikle de müzik tarihini incelemek için öncelikle "Etnomüzikolojisi" alanı ve müzikal folklor türleri incelenmeli, daha sonra analiz ve karşılaştırma yapılarak bu örneklerin diğer ulusal kültürlerde benzer örnekleri olup olmadığı öğrenilmelidir. Karşılaştırmalar sonucunda, aynı çalgı aletleri ve dans türleri bulunursa, bu etnik kültürlerin eski akrabalık bağları olduğu veya aynı medeniyeti paylaştığı sonucuna varabiliriz. Karşılaştırmalar sonucunda benzerlik yoksa incelenen milli kültüre ait olduğu teyit edilir. İnsan psikolojisi ve etnopsikoloji, her etnik grubun üyesi onların temas ettikleri ve yetiştikleri çevrede gördükleri kültürel geleneğin etkisi altında büyüdükleri için, her şeyi milli düşüncesine göre geleneklerini, müzik duyumunu ve dans geleneklerini takdir ettiklerini kanıtlamaktadır. Özellikle belirtmek isterim ki her etnik örgütün mensupları kendi ulusal dil ve lehçelerine uygun müzikal folklor türlerini bireysel olarak oluştururlar. Bu durumda, folklorun müzik türlerinin her bir örneği, icrada ulusal müzik tonlamalarını, ritmik özellikleri, ses özelliklerini, tını ve boğaz tekniğini kullanır. Dans sanatı ile ilgili olarak belirtmek isterim ki, halk oyunlarında halkın yaşam biçimini ifade eden kahramanlık, yiğitlik, mesleği ile ilgili dans ve şarkılar, düşünlerde icra edilen dans hareketlerini karakterize eden eylemler gözlemlenebilir. Örneğin; Azerbaycan ve Türkiye'de Kafkas oyunları, derviş oyunları, terekeme, çoban, halay ve yallı gibi dansların koreografi yapılarındaki hareketlerin milli geleneğe dayandığını gösterebiliriz. Bu tür danslar Türkiye'de ve diğer ülkelerde yaygındır. Dolayısıyla gösterilen örneklerin her biri, ulusal özellikleri nedeniyle diğer halklar tarafından yaratılan bu türün örneklerinden farklıdır. Makalemizde Azerbaycan ve Türkiye'nin milli müzik geleneğinden bazı örnekler gösterdik. Bu bakımdan dünya halklarının müzik kültüründe Çin, Hindistan, Rusya, Meksika, İspanya ve daha onlarca ülkenin kültüründeki müzikal folklor örnekleri, müzik dili ve ulusal dans hareketleri özellikleri bakımından birbirinden farklılık göstermektedir. Bu kültürler incelenip karşılaştırıldıktan sonra her bir ulusal geleneğin kendine has özellikleri ortaya çıkacak ve antik kaya resimlerinde yer alan müzik aletlerinin ve dansların hansı halkın kültürel mirasına ait olduğu doğrulanacaktır. İnsan psikolojisi, kaya resimlerini ya da kil tabletler üzerindeki herhangi bir bilişimsel bilginin; dans hareketleri, müzik aletleri vb. yapan eski insanların gelenekten bugüne gelen hadiseleri, gördükleri ve deneyimledikleri sanat olaylarını ve bilgilerinin yazıldığını ispatlamaktadır. Yerleşik, yani ulusal özellikleri nedeniyle diğer geleneklerden farklı olan ulusal kültür mirasının, tarihsel olarak yerleşik bir yaşam sürmüş halkların yaşamlarında daha güçlü bir şekilde kendini gösterdiğini de vurgulamak isterim. Ulusal müzik kültürü mirası, göçebe bir yaşam sürmüş ve tarihsel olarak güçlü devlet geleneklerine sahip olmayan halklarda zayıf bir şekilde gelişmiştir. Çoğu durumda, göçebe yaşamda yaşayan etnik gruplar, daha güçlü bir kültürel mirasa sahip halklardan müziklerini, danslarını, şarkılarını ve geleneksel yemek kültürü özelliklerini komşularından benimsemişlerdir. Örneğin; Ermenilerin halk danslarını, birçok müzik türlerini ve yemek kültürlerini Azerbaycan ve Türk geleneğinden aldığını gösterebiliriz.

Çağdaş dönemde bazı milletlerin devleti daha güçlü olduğu için veya onların himayesi altındaki halklar ve etnik gruplar, tarihi gerçekleri tahrif ederek isteklerine uygun kendi tarihlerinin dünyanın en eski tarihi olduğu konusunda kitaplar yazmışlar ve yazmaya devam etmektedirler. Bu fikri doğrulayan kaderlerden biri de David Rockefeller'in 1945 yılında yazdığı itiraflarıdır. Diğer eserler ise Haylar (Ermeni) bilginlerinin eserleridir. Tarihi tahrif eden eserlerden yararlanan birçok bilim adamı, eserlerinde ve yazılarında bu edebiyatı kullanarak bilmeden yanlış tarihi gerçekmiş gibi sunarlar. Bu tür gerçekleri inkâr eden ve tarihi gerçekleri ortaya çıkaran bilim adamlarına, özellikle etnomüzikologlar ve müzikologlara bu tür gerçekleri inkâr etmede ve tarihsel gerçekleri ortaya çıkarmada "Etnomüzikolojisi" bilim alanı yazarların yardımına gelebilir.

Dünyanın birçok ülkesindeki arkeologların keşifleri sırasında bilim adamları Orta yüzyıllarda veya XIX. yüzyılda eski tarihte Türklere ait topraklara sahip olduktan sonra antik ve tarih öncesi çağlara ait kayaların üzerindeki resimlerin hangi halka ya da etnik gruplara ait olduğunu sıklıkla yanlış söylerler. Örneğin: Rusya'daki Rus devleti M.S. XI yüzyılda yaratılmıştır. Türklere ait Aran topraklarına ise Ermeni Haylar 1828. yıldan göçürülerek yerleştirilmişler. Ancak Sovyet, Rus ve Ermeni bilim adamları, çağdaş Rusya ve

Ermenistan arazilerinde M.Ö. 1000 yıl veya daha eski tarihe ait edilen kaya resimlerinin veya arkeolojik buluntuların onların kültürüne ve tarihine ait olduğunu iddia ederler. Tarih öncesi dönemlerde Sibiry'a'da, Kafkasya'da Ruslar ve Ermeniler yaşamadığı halde Rusya ve Ermenistan topraklarında bulunan arkeolojik malzemelerin Ruslara veya Ermenilere ait olduğu nasıl doğrulanabilir?

"Etnomüzişikoloji" tarihçilerin ve arkeologların hangi medeniyetin hangi halkın antik ve tarih öncesi kültürüne ait olduğunu söyleye bilmedikleri birçok gerçeğin ortaya çıkmasında bilim adamlarına yardımcı olabilir. Tarih ve arkeoloji bilim adamların etnomüzik uzmanı olmadıkları için bu alanın, yani müzik kültürünün inceliklerini analiz etmedikleri hakkını da onlara vermek gerekir. Bu nedenle bu alanı araştırma görevi etnomüzikologlara ve müzikologlara verilmiştir.

Tarihçiler ve arkeologlar, tarih ve arkeoloji alanında eski uygarlıkların tarihini coğrafi arazi bakımından öğrenir. Böylece Sümer, Hitit, Urartu, İran denilen topraklarda yaşayan halkların medeniyetlerine gölge düşürerek bu kültürün hangi halk kültürüne ait olduğunu söyleyemedikleri için İran arazilerinde M.Ö. 6000-2000 yıllarına ait bulunan maddi-manevi örnekleri Pers kültürüne uygulamışlar. Tarihsel gerçekler ise, İran topraklarındaki ilk Pers devletinin M.Ö. VI yüzyılda Ahameniş devletinin kurulmasıyla ispatlar. İran dilbilimci bilim adamlarının yazdığına göre eski Ahameniş dilinde eski Türk, yani Ön Türk kelimeleri de yer almaktadır. Birçok çağdaş tarih kitaplarında, tarih öncesi ve antik tarih bilim kitaplarında da tarihi alanlar haritalarda doğru gösterilmemektedir. Bütün bunlar, gerçek tarihin öğrenilmesinde birçok sorun oluşturmuştur. Bu gibi yanlışlıkları gerçek tarih olarak gösteren bazı ülkeler kendi tarihlerinin eski dönemlere dayandığını ispatlamak amacıyla Sümer, Hitit, Hurri, Urartu vb. uygarlıkların kendilerine ait olduğunu yazarlar. Dünyanın ilk uygarlıkları olan Sümer, Hitit, Urartu vb. medeniyetlere ait çalgı aletlerinin, dansların ve diğer sanat türlerinin onların kültürüne ait olmasını yazmışlar. Örneğin; saz çalgı aleti veya halay, yallı dans türünün Türklere, Kafkas dansının Kafkaslara ait olduğu ilmi dairede bellidir. Sümer uygarlığında bu çalgı aletine veya dans türlerine rast gelen tarihçiler, arkeologlar bu kültür taşıyıcılarının kimliğini ortaya çıkara bilmedikleri için bazı bilim adamları bu uygarlıkları kendi kültürlerine ait olduğunu yazmış ve farklı yanlış fikirleri ireli sürmüşlerdi. Bu bakımdan tarihin eski katlarının uygarlığını araştırmak için o arazilerde yaşamış eski ve çağdaş halkların etnik medeniyeti etnopsikoloji ve etnomüzişikoloji bakımdan araştırılmalıdır. Artık bu alanda benim tarafımdan uzun zaman içeriğinde araştırmalar yapılmış ve birkaç kitap da yayımlanmıştır. 2014'ci yıldan benim tarafımdan temeli koyulmuş "Etnomüzişikoloji" ilim alanı esasında Sümerlerin müzik medeniyetinin net olarak yüzde yüz Oğuz-Türk, Karabaş, Kengerli kültürü olması sonucu elde edilmiştir. Çalgı aleti sazın ve halay, yallı, terekeme, Karabaş, Kengerli Türklerinin folklorunun ve Kafkas dansının ilk önce Oğuz-Azerbaycan Türklerine ait olması ve sonradan Türklerin ve diğer halkların yaşadığı arazilerde de gelişmesi "Etnomüzişikoloji" bilim alanı yönünden araştırılmıştır. Sümer, Hitit, Hurri, Urartu, Med ve Antik dönem müzik tarihinin ve teorisi incelendikçe Türk halklarının müzik medeniyetinin dünyanın en eski medeniyeti olması ispatlanmış oldu. Denilen fikirleri tarihöncesi ve eski dönemlere ait kaya, kil tabletler ve vazo üzerindeki şekillerde izleyelim.

Şekil 1. Sazı akort yapmak türü şekilleri M.Ö. 500 yıl Sümer tarihinin son dönemine aittir

Şekil 1'de saz icracıları eski dönem Suriyeli, müzisyenlerinin resimleridir. Dikkat edersek tüm saz icracıları başını öne eğerek sazın akordunu yaptığını göreceğiz. İlk sıradaki soldan üçüncü çalgıcılar ve ikinci sıradaki soldan birinci ve ikinci çalgıcılar, diğer telleri ses tonu doğru olan notalara akort etmek için telin kolundaki doğru ses tonlarını çalarlar. Üçüncü resimde yukarıdan ikinci sırada yer alan icracı, tiz sesini çalarak sekizliğin (oktav) veya diğer tellerle doğru olup olmadığını kontrol eder. Bu yöntemle saz icracıları, sazın koluna takılan tellerin ses tonunun doğru veya yanlış olduğunu kontrol eder. İlginç olan, sazın akort edilmesinde çalanların ayakta ya da oturma pozisyonunun, yani sazın tutulma şeklinin resim dilinde o kadar kesin bir şekilde verilmiş olmasından dolayı sanki o resimler eski atalarımıza ait değilmiş, aksine modern sazcuların akort yapma türü gibi görünmektedir.

Genel olarak Sümerler döneminde sazın göğüste tutulma ve akort yapma kuralları, çalgı aletinin kolunun(sapı) uzunluk-kısalığı, kâsenin boyutu ve küçüklüğü, aradan 2500 yıl fazlaca geçmesine rağmen sanki hiçbir şey değişmedi ve o zamanın sazları ile bizim zamanımızın sazları arasında hiçbir fark olmadığını bir kez daha kanıtladığını belirtelim. 2014-2015 yılında modern, Antik ve Orta yüzyıllara ait sazın sapında perde yapımını orqanoloji yönden araştırdıktan sonra saz çalgı aletinin perde kuruluşunun 1-1/2-1 dörtlüsünün bitişik türde birleşerek 'Hüseyni' veya Azerbaycan'da 'Şur' makamsal dizi olduğunu tespit ettik. Bunu Antik dönem ses sistemleri ile karşılaştırdıktan sonra M.Ö. olan sazla modern sazın perde yapımının aynı ses sistemi olduğu sonucuna vardık.

Unutulmamalıdır ki saz akordu günümüzde de, icracılar tarafından aynı şekilde yapılmaktadır. Gördüğümüz gibi aradan 2500 yıl geçmesine rağmen saz çalgı aletini akort etme geleneğinde hiçbir şey değişmemişti. Bundan daha güzel ve sağlam bir gerçek olamaz. Bunlar R. J. Dumbriel'in Sümerlerle ilgili yaptığı sazçı resimlerinin Kafkas kültürüne ait saz çalma sanatı, Karabaş-Karapapak, Azerbaycan ve Türkiye'nin Kars, Iğdır, Çıldır ve diğer bölgelere özgü müzik çalma sanatı olduğunu bir kez daha kanıtlamaktadır!

Dünyadaki ilk uygarlığın yaratıcısının Sümerler olduğunu tüm dünya halkları çok iyi biliyor. Bu nedenle tarihi çok eski olmayan halklar, tarihlerini Sümer tarihi ile ilişkilendirdiklerini iddia ederek tarih biliminde bir takım hayali gerçekler yazarak tarihi tahrif etmekten bile çekinmezler. Veya eğitim yıllarında Batı ve Rus tarihinin verdiği bilgilerden etkilenen bilim adamları, hatta bizim neslimizden olan Prof.Dr., Akademisyen unvanına sahip kişiler de tarihlerinin Sümerlerle bağlantılı olduğunu bilmedikleri için Sümerlerin kendi kültürleriyle ilgili olmadığını düşünürler.

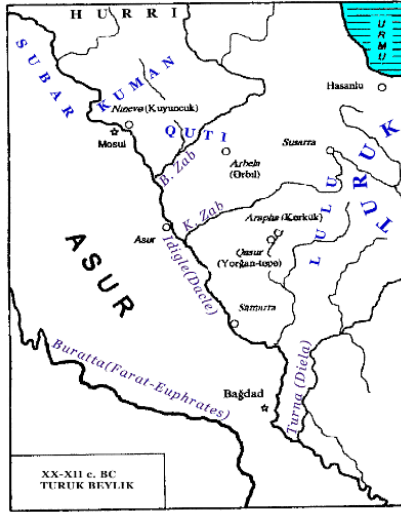
Hatta bazı vatandaşlarımız Sümerler döneminde yaşamış ve uzun yıllar iktidarda kalmış etnik kavimlerin adlarında Türk kelimesi bulunmadığını örnek olarak göstermekle dolayısıyla bu kavimlerin Türk tarihi ve kültürüne ait olmadığını söylemektedirler. Aynı zamanda Arap, Fars ve bazı Kafkas halkları da kitap ve makalelerinde kültürlerinin ve tarihlerinin Sümerlerle ilgili olduğunu iddia etmektedirler. Bütün bunları açıklığa kavuşturmak ve nihayetinde "Etnomüziyopsikoloji" bilim alanını araştırmaya dâhil ederek tarihin ve kültürün

hangi millete ait olduğunu net bir şekilde belirlemek mümkündür. İfade edilen görüşlere örnek olarak aşağıdaki olguları gösterebiliriz.

Tarihi kaynaklara bakacak olursak Sümerler döneminde Lulu'lar, Guti'ler, Subar'lar, Kassit'ler, Kuman'lar (Kıpçak'lar), Hurri'ler ve Turuku'lar Sümerde farklı dönemlerde adı Türkçe olmayan lakin Türk etnik soyuna ait olan bu kavimlerin M.Ö. 2340 yılına kadar, yani Akadların hâkimiyete geçtiği dönem gibi toplam 1500 yıl aşkın bir süre iktidarda kaldıklarını tarih ilmi ispatlamaktadır. Sayı onlarla olan Azerbaycan tarihi kaynaklarında adları geçen kavimlerin Azerbaycan-Türklerinin soyunda durması hakkında çok sayılı bilgiler vardır (Bünyadov&Yusifov, 1994; Yusifov, 1992; Rzayev, 2013). Birçok Türk tarihi kaynaklarında da adları geçen kavimlerin Anadolu ve Türkiye'nin diğer topraklarında yaşadığı hakkında bilgiler verilmektedir. Araştırmalar "Etnomüzikoloji" bilim perspektifinden yapılırsa Sümerde adları geçen kavimlerin o topraklarda büyük Türk medeniyetinin ve kültürünün temellerini atmış olduklarını görebiliriz. Şekil 2'de haritada gördüğümüz gibi Sümer arazilerinde Lulu, Guti(Quti), Subar, Kuman, Hurri ve Turukular yaşamıştır. Sümerlerin kendilerine Karabaş veya Kengerli demeleri (Çiğ, 2018) de dünyanın ilk uygarlığını kuran Sümer halkının M.Ö. 2340 yılına kadar yüzde yüz Türklerin olduğunu ispatlar. Akadların Sümer'i işgal etmesinden sonra bu topraklara Sami kabileleri de yerleşmiştir. Tarihsel kaynaklar, İran'ın Batı Azerbaycan topraklarında da isimleri geçen Türk boylarının yaşadığını kanıtlamaktadır. Takip eden tarihte Hititler, Urartular, Akadlar, Medler ve diğer devletler de eski Sümer medeniyetinin değerlerine dayalı olarak kendi medeniyet ve kültürlerini geliştirmişlerdir.

Sümer müzik kültürünün müzikolojik ve organolojik bakış açısıyla incelenmesi bazı ilginç sonuçlar sağlamıştır. Örneğin: Sümerlerde folklor alanında 'Ay lalam', 'Tello' şarkılarının vurmali çalgıların, saz, zil, titek, def vb. çalgı aletlerinin 5000 yıldan sonra Azerbaycan ve Türkiye'de de aynı türde olduğu tespit edilmiştir. Sümer halk müziğinde Saz çalgı aletinin çağdaş dönemde yüksek icra kültürünü, profesyonelliğini ve edebi türler alanında yaratılan halk şiirinin özelliklerini dikkate alırsak, Karabaş Oğuz Türklerinin bu sanatı çok eski bir gelenek üzerine inşa ettiklerini görebiliriz.

Şekil 2. Sümer döneminde hâkimiyette Türk soylu kavimlerin adları ve yaşadıkları araziler

Âşık şiirsel düşüncesinden ve geleneksel Türk müziğinden doğan ve Âşık'ın yüreğinin derinliklerindeki sesi bizlere ileten Âşık müzik türlerinin her örneği, milli müzik medeniyetimizin şaheserleri listesinde bir sanat eseri kadar kıymetlidir. Şekil 3'de Sümer arazilerinde olan Şibaniye'de bulunan silindirik mühür üzerinde başına çağdaş âşıklar gibi kara papak koymuş âşık veya saz sanatçısını görüyoruz. Mühür Irak müzesinde saklanılır. İlginc olan âşık sanatçısının başında çağdaş dönemde olduğu gibi hem kara papağın hem de omuzunda sazın olması âşığın veya saz icracısının Oğuz Türkleri soyundan olan Karabaş-Karapapak olmasını kanıtlıyor. "Etnomüzikoloji" araştırmamıza göre Saz ve geleneksel Âşık sanatının geçmişi M.Ö. 3000-2000. yıllardan başlayarak sonraki tarih boyunca Suriye Türkmenleri arasında yaşamış olan Oğuz Türklerinin Kafkasya, Güney Azerbaycan, Derbent, Irak (Kerkük) kültürleriyle ilgili olması kanıtlanmaktadır. Bu eşsiz kültürün Azerbaycan kültürüyle bağlantılı olduğu gerçeği, 2008 yılında UNESCO'ya benim ve AMEA Folklor Enstitüsü halk bilimi uzmanlarının yazdığı raporu, 2009 yılında UNESCO, Saz ve Âşık sanatının Azerbaycan'ın somut olmayan mirasının bir parçası olduğunu teyit etmiştir.

Saz ve Âşık geleneğinin, halay-yallı, Terekeme ve Kafkas danslarının Türk kültür mirasına ait olduğu gerçeği, diğer etnik grupların kültürleriyle karşılaştırsak, Sümer kültürünün yüzde yüz Oğuz-Karabaş ve Karapapak Türklerine ait olduğundan kimsenin şüphesi kalmaz.

Şekil 3. M.Ö. 3000-2000. yıllara ait Mezopotamya'da başına kara papak koymuş saz icracısı

Tarihi belgelerden bellidir ki, Hititler ve Hurriler daha eski ilk büyük uygarlığın temelini koyan Sümerlerin yaratmış oldukları medeniyetin devamacılarıdır. Hitit ve Hurrilerin medeniyetinin araştırılması da ispat ediyor ki, Sümer dönemine ait çalgı aletleri, nota yazı sistemi, dans ve şarkı okuma geleneği sonraki tarihi dönemde onlar tarafından devam ettirilmiştir. Ünlü Rus müzikoloğu V. S. Vinogradov, Sümer'de müzik okullarının varlığı hakkında bilgi verirken, o denemdeki hiyerarşide krallardan sonra müzisyenlere özel bir önem verildiği hakkında da bilgi vermişti. O, Alman müzikologu K. Zaks'a atıfta bulunarak: yazıyor ki "M.Ö. 3 binyılda yazılan Sümer metinleri geleneksel müziğin varlığını tam olarak kanıtıyor... Büyük tapınaklarda ve konutlarda şarkıcı yetiştiren özel okulların olduğu biliniyor. Özel ekipler, geleneksel ayinler ve kendilerine özgü müzik icra biçimleri düzenlerler... O dönemden kalan bazı eserler halk bilimi müziğine aittir (Vinogradov, 1982).

Elde olan çok sayılı materyaller Hitit ve Hurrilerin de gelişmiş müzik ve âşık sanatı olmasını ispatlamaktadır. Şekil 4'de M.Ö. 2000. yıllarda Hititlerde tekçe solo saz icrası veya okuma türü yok hem de o dönemde âşık atışmasının olmasını da görebiliriz. Bu resimleri gören kimse diyemez ki, şekil 4'de gösterilen âşıklar Karabaş-Karapapak âşıkları değil! Âşıkların sebilleri, saçları, sazı tutmaları, sağ taraftaki âşığın sinisini kabağa verip atışması onların Karabaş, Karapapak âşıkları olmasını ispat ediyor. Resmi kaynaklarda bu şeklin Hitit dönemine ait olması gösteriliyor. Hititler de eski zamanlardan çağdaş Türkiye ve Azerbaycan arazileri sınırında yaşadıkları için onların Türk sanatçıları olması kanaatindeyiz. Âşık ve saz sanatının uzun süre tarihi, bilmi ve teorisi üzerinde yaptığımız araştırmalar, M.Ö. 2000 yıl Hitit dönemine ait edilen âşık sanatçıların Karabaş Karapapak Türklerinin olduğunu ispatlamıştır. Denilen fikri saz icracılığında mevcut aşağıdaki kurallar da ispatlamaktadır:

Şekil 4. M.Ö. 2000. yıllara ait Hitit Türk âşıkları

1. Solo alıp okuyan âşık.
2. Âşık eşliğinde solo okuyan.
3. Âşık tartışması

Şekilde soldan birinci tek duruşta solo saz veya Âşık icracısını, ikinci, ortada Âşık müziğini icra eden sanatçıları, üçüncü sağda ise iki Âşığın tartışmasını görüyoruz.

1. Saz'ın sinede icra geleneği.
2. Saz'ın kolunun (sapı) uzunluğu Karapapakların sazının kolunun uzunluğuna eşittir.
3. Kıyaslamalı araştırmalar, aynı uzunlukta olan sazın kolunda bağlanmış perde kuruluşları çağdaş dönem saz kuruluşu ile aynı olduğunu göstermiştir.
4. Âşık Şenlik sazının kolundaki perde kuruluşu, eski Sümer dönemi sazlarla ve kadim lir aletinin ses sistemi ile aynı kuruluşda olma faktörü, sazda kadim perdekuruluşun "re" tonaliteli olması Azerbaycan'da "Şur" muğamının (makamının), Türkiye'de ise "Hüseyni" (makamın) dizisi temelinde olduğunu ispatlamaktadır (İmrani, 2014).
5. Saz üzerinde yapılan organoloji ve müzik teorisi araştırmaları, eski sazın perde kuruluşu Karapapak'ların, Âşık Şenliğin ve Kafkasya'da mevcut olan başka âşıkların sazı gibi diyatonik makamsal sessistemi temelinde olduğunu belirtmektedir.
6. Sümer ve Hitit dönemine ait saz çalanların duruşu, sazı tutma kaydası ve akor yapma türü Karabaş, Kara papaglarda olduğu gibidir.
7. Sümer, Hitit saz icracılarının giysileri Sulduz, Urmiye âşıklarının giysilerine uygundur.
8. Sümer, Hitit, Urmiye, Karapapak ve Azerbaycan geleneksel âşık sanatı ve edebiyatının karşılaştırılması, eski sazın ses sistemi ve M.Ö. 1000 yıl öncesinden başlayarak sazın sapında perde bağlanılmasındaki değişiklikler, yani ilave perdelerin bağlanarak kromatik ses sistemine geçit yapımı çağdaş dönemdeki âşık sazının perde kuruluşu ile aynı olduğunu göstermektedir.

Gösterilen faktörler Sümer, Hitit ondan sonraki Orta yüzyıllar ve çağdaş dönemlerde mevcut olmuş saz icracılığının Oğuz-Karabaş, Karapapak medeniyeti icra sanatı ile sıkı şekilde bağlı olmasını ispatlamaktadır. Karapapak âşıklarının yüzyıllar boyu yaratmış olduğu âşık havalarının, destan ve rivayetlerin analizi ve âşık şiir sanatının araştırılması âşık sanatının Türk halklarının kültüründe oynamış olduğu önemli rolü göstermiş oldu. Aynı zamanda şekil 3'de âşığın omuzunda tuttuğu sazın şekili de Azerbaycan'da, Güney Azerbaycanda, Gürcistan'da kullanılan sazın kopyasıdır. Hem saz ve âşığın başına koymuş olduğu başlık (kara papak) hem de âşığın giysisi aradan 5500 yıl geçmiş olsa da çağdaş dönemdeki ile aynıdır. Şekilde gördüğümüz saz icracısının diğer insanlarla mabede gittiğini görüyoruz. Sümer Türkleri Tanrılarına okudukları ilahilere sazla, lira, lilis, ub, mesi, ala, gusilim çalgı aletleri ile eşlik yapardı. Onu da hususi olarak söylemek gerekiyor ki, Sümerlerin kabul etmiş yasa kanununda musiki ve çalgı aletleri hakkında verilmiş maddeler de vardır (Kramer, 2002). Aşağıdaki şekillerde Sümer müzik icracılarının başlarındaki papakların kara kuzu derisinden olması faktörünü Richard J. Dumbrell, "başında kuzu derisinden olan papağa dikkat yetirin" (Dumbrell, 1998) böyle söylemiş ve bu konuya dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Şekil 5'de sağ tarafta Güney Azerbaycan'ın ünlü sanatçılarından sanılan Karapapak soyundan olan Urmiyeli Âşık Dehkan'ı, sol tarafta ise tarihi M.Ö. 2500-2000. yıllara ait Sümer saz icracısını görüyoruz. Onlar, her iki sazı aynı türde tutmuş ve başlarına koymuş oldukları papakların şekli de aynı olup siyah kuzu derisinden yapılmıştır. Her iki şekilde geleneğin aynı olmasını görüyoruz. Aşağıdaki şekillerin kopyası kil tabletlerin özünden götürüldüğü için şeklin tüm çizgileri siyah hatla gösterilmiştir. Böyle olduğu halde papağın siyah rengini göstermek mümkün değil. Bu resimlerin tarihi M.Ö. 2500-2000. yıllara aittir. Âşık sanatı geleneğinin araştırılması bu sanatçıların tarih boyu köy ve ilçelerde halk arasında yaşadığını göstermektedir. Onlar da sıradan bir halk gibi tarımcılık, maldarlık ve koyunculuk ile uğraşmıştır. Buna göre de âşıklar ve başka sanatçılar başlarına kuzu derisinden yapılmış başlıklar, börtükler dikdirirdi. Bu gelenek çağdaş dönemde de devam etmektedir. Bu da yukarıda söylediğimiz fikirleri ispatlamaktadır.

Şekil 5. Solda M.Ö. 2500-2000. yıllara ait Sümer saz icracısı, sağda Urmiyeli Karapapak saz icracısı Âşık Dehkan

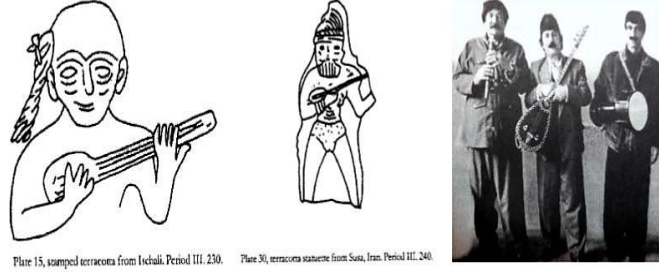

Plate 26, stamped terracotta. Iraq, Period III. 257.

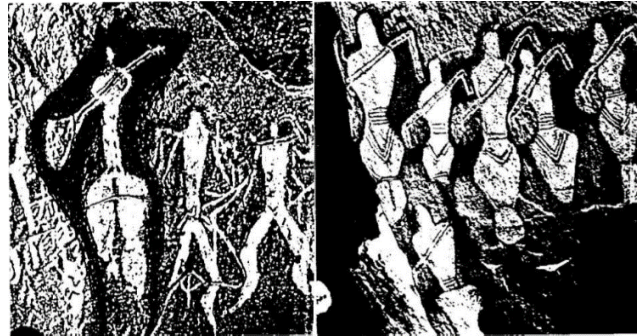
Diğer şekillerde de Sümer Urmiye Âşık geleneğinin aynı olmasını görüyoruz. Şekil 6'da Urmiye-Karabaş-Karapapaklar'ın âşık üçlüsünün; saz, balaban(mey), tûmbek icracılarının resimleridir. Onların başlarındaki kara papaklara dikkat edersek sol taraftaki icracının papağı ile Urmiyeli mey (balaban) icracının, ortadaki icracının papağının ise Urmiyeli saz icracısının papağı ile aynı şekilde olduğunu görmekteyiz.

Şekil 6. Solda ve ortada M.Ö. 2500. yıllara ait Sümer müzisyenleri, Sağda Sulduz Karapapak Âşıkları

Çağdaş dönemde saz ve âşık geleneğini yaşadan Oğuz-Karabaş, Karapapak Türkleri, Azerbaycan'da tarih öncesi M.Ö. 12000. yıllara ait Gobustan ve M.Ö. 3500-1750. yıllar Sümer kültüründe mevcut dede-baba saz ve âşık sanatını yaşadan insanlar olduğunu söylemek gerekir. Araştırmalar gösteriyor ki, saz ve âşık sanatçıları arasında bayan icracıları daha çoktur. Türk halklarının geleneğinde en eski dönemden, hatta tarih öncesi dönemde toplum grup şeklinde halay, yallı dansları da olmuştur. Örnek olarak Azerbaycan'da Gobustan arazisinde M.Ö. 12000. yıla ait kaya resimlerinde yallı dansının olduğunu da görebiliriz. Âşık ve saz sanatı M.Ö. 12000-10000 yıllardan başlayarak Azerbaycan'da Gobustan kaya üstü resimlerden, M. Ö. 4000-1000. yıllarda Sümerler'de istenilen kadar mevcut saz icracılarının resimleri, bu sanat türü tarihinin çok eski döneme dayandığını ortaya çıkarmıştır.

Şekil 7. Azerbaycanda tarihi M.Ö. 12000. yıllara ait Gobustan kaya resimlerinde saz ve saz icracıları. Fotoğrafları Prof. Dr. Ajdar Farzali 2009 yılında bu makale yazarına sunmuştur.

"Etnomüzişikoloji" araştırmaları ilk uygarlık gibi kabul edilen Sümer medeniyetinden en az 8000 yıl önce Azerbaycan'da yaşamış proto insanların (proto Türklerin) medeniyetinde saz icracılık sanatı olduğunu ispatlamaktadır. Bu yönde yapılan araştırmalarda halk bilimi alanında olan milli dansların da hansı halk kültürüne ait olması ispatlanmıştır. Sümer dönemine ait kil tabletler üzerindeki danslarda mevcut karakteristik hareketler karşılaştırmalar ve incelemeler yoluyla geleneksel Türk halk medeniyetine ait olması ortaya çıkarıldı. Halay ve yallı, Terekeme, Kafkas dansı(Gaytağı), Azerbaycan'ın Karapapaklar ve Nahçıvan halk bilimi örneği gibi çağdaş dönemde mevcut olan 'Tello' şarkı ve dans türleri gibi tanınmış danslar geleneksel olarak Azerbaycan Türk kültürüne aittir. Bu dansların bazı örnekleri modern dönemde farklı halk kültürlerinde görünse de bunlar tarihi bakımdan son yüzyıllarda Oğuz Türk soyuna ait halk geleneğinden alınmış olduğunu araştırmalar ispatlamıştır. Öncelikle Karabaş-Karapapağların en popüler dansları olan "Halay", "Yallı" ve "Terekeme" oyunlarının tarihçesini tanıyalım. Bir toplu dans türü olan halaylar iki şekilde icra edilir.

1. Şarkı-danslar: Bu tür danslarda halay oynayanlar hem okuyor hem de dans yapıyorlar. Şarkı-dansları bayanlar söyler ve oynarlar.
2. Müzik eşliğinde oynanılan halay-yallı danslar: Bu dansları bayan ve erkek ekipleri hem ayrı hem de karışık şekilde oynarlar.

Halay ve Yallı oyunlarının tarihinin bin yıllarla değil, yüzbinlerce, belki de milyonlarca yılla, ilk insan toplumu tarihine dayandığını söyleyebiliriz. Halay-Yallı, başarılı bir avdan sonra ateşin etrafında ilk insanlar tarafından icra edilen tarihin en eski oyunlarından biridir. Halay-Yallı kelimesinin yapısında "al" hecesinin birçok anlamı arasında kırmızı, yüksek, güçlü ve ateş baskındır. Halay (H)-al-ay kelimesinde ateş anlamını veren al hecesi kelimenin ana bileşenidir. Yallı (Y)-al-ı kelimesinde de 'al' ateş demektir. Al'ın kırmızı renk tonu ateş anlamına da gelmektedir. Bazı Türkologlar, "al" kelimesinin Türkçe'de "ateş" anlamına gelmesini tercih etmektedirler. Güçlü, ateşli anlamlar, halay-yallı oyunlarının karakterine ve semantiğine karşılık gelir. Bu tür dansların kitleliliği, ihtişamı, sembolizmi, karakteristik temposu ve şenliği bu dansın ateşli olduğunu gösteriyor. Bu dans kalıpları, Türkçe konuşan halkların veya Türk kültüründen etkilenmiş halkların yaşamlarında oldukça yaygındır.

Halay ve Yallıların eski atalarımız ve tarih boyunca Türk soyundan olan Türk boyları tarafından törenlerde, bayramlarda, mevsimlerde toplu olarak çalındığı ve oynanıldığı tarihi belgelerde kayıtlıdır. Halay-Yallı dans örneklerinin kaya resimleri arasında yer alan bu resimler, antik ve modern Halay-Yallı danslarının aynı kökenli olmasını ortaya koymaktadır.

Sümer resimlerinden önce Orta Asya, Norveç ve Azerbaycan'daki kaya resimlerinde görülen Halay veya Yallı danslarına dikkat edelim. Dünyaca ünlü Norveçli bilim adamı Tur Heyerdal, araştırmasında, Bakü'deyken Gobustan'da tekne çizimlerini görünce Norveçli Vikinglerin Azerbaycan'dan Avrupa'ya gittiğini kanıtladı. Onun bu keşiflerine ek olarak, Norveçlilerin dilinde "Ö", "Ü", "Ə" ünlülerinin varlığının da dedelerinin Azerbaycan'dan ayrıldığını teyit ettiğini belirtmek isterim. Öte yandan Halay danslarının tarihini inceleysek o da Norveçlilerin eski köklerinin Türk boylarıyla bağlantılı olduğunu kanıtladığını görebiliriz. Aşağıdaki "Halay" danslarının kaya resimleri bunu kanıtlamaktadır. Halûk Tarcan'ın taktim ettiği halaycılar şekil 9 tarih öncesi "12 binde doğmuş olan ON'lar, Ön-Türklerin bir bölümü kendilerini ON diye adlandırdılar. ON adı devlet adı olarak kullanılmıştır: Türkistan'da On-Uyul Orta, İsvçre'de On-Oyung..." adlandırıldığını söyler (Tarcan, 2003).

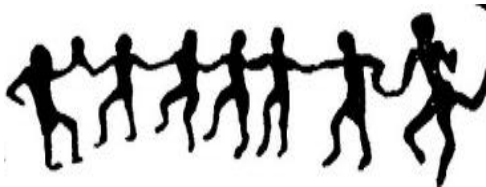
Şekil 8. M.Ö. 12000-10000.yıllara ait Azerbaycan'da Yallı Şekil 9. Tarih öncesi Norveçde. Halay-yallı (Tarcan, 2003)

Şekil 10. Tarih öncesi Halay-yallı

Şekil 11. Tarih öncesi Orta Asyada halay(Tarcan, 2003)

Şekil 10'da verilmiş halay dansı şekil 9'da gösterilen halayın büyütülmüş varyantıdır. K.Mirşan, H.Tarcan ve diğer tarihçilerin tarih öncesi Türk Tarihi eserlerine dikkat edersek, Türk halkının gerçek kadim tarihine tanık olabiliriz. Böyle bir çalışma 2016 yılında Özgür Barış Etili tarafından yazılmıştır. O, İskandinav ülkelerine Vikinglerin hangi ülkeden bu topraklara yerleştiğini göstermiştir. Bu eser, Hazar devletinin bir subayı olan Odin'in kendi geleneklerini ve Vikinglerin hayat ağacına saygı duymalarını öğretmiştir. Bu geleneği sonraki

tarihte Sümer karabaşların, kengerlerin yaşam tarzında da göre biliriz. Etili, Snorre Sturleson'un Edda'sından alıntı yaparak Odin'in kuzeye yolculuğunun Turkland'da başladığını ve Tanrı Thor'un Turkland'den geldiği iddia ediliyor (Barış, 2017). Eserde ayrıca Odin'in Norveç destan ve sagalarında Odin'in Şamanizme, kuzgun ve kurt inancının kuzey destanlarında adı geçen Attila'nın ve Türklerin tek Tanrı dinine inançların Odin'de de yer aldığı belirtilmektedir. Çalışmanın dördüncü faslında İskandinav yazılarının Türkçe olduğu gösterilmiştir (Barış, 2017).

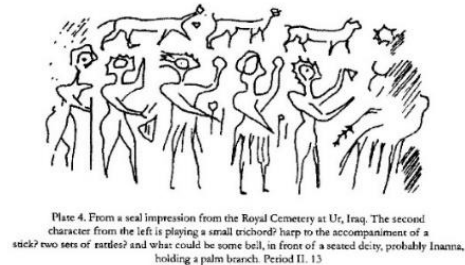
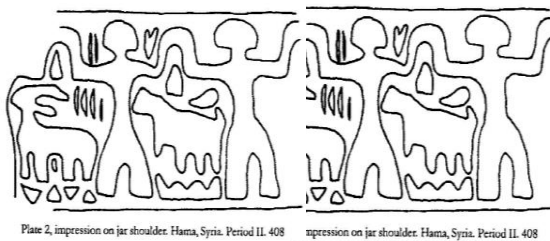
Yukarıda gösterilen her üç resim (resim 7, 8, 9) halay dansının eski kökeninin Türk kültürüyle ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, Halay dans türünün tarihsel köklerini Türk kültür mirasından aldığı sonucuna varılabilir. Başka bir kaynakta Hasan Yazıcı "Avrupa Dillerinin Kökeni Ön Türkçe'dir" söylemesi de: "Ön Türk medeniyetinin Avrupa'da yaygın olmasında eski Türk dilinin de büyük önemi olduğunu göstermektedir" (Yazıcı, 2013). Bu görüşü doğrulayan gerçeklerden biri de Halûk Tarcan'ın "İlk Türkler" adlı eserindeki sözleridir. "Mirşan, Türk devletlerini zaman ve mekânda aşağıdaki şeklide sıralamıştır.

- ON-UYUL ilk devlettir,
- İkincisi BİR-OY BİL' dir,
- Üçüncü sırada AT-OY BİL yer almakta
- Ve en son devleti TÜRÜK BİL olarak vermektedir.

Biz son yaptığımız çalışmalarla Kara-tau kültüründe, 35 bin / 10 bin yılları arasındaki ÜSTKABATAŞ (Paleolitique superieure) döneminin sonlarında, iki qalanın tespit edilmiş olduğunu gördük" (Tarcan, 2003).

Özgür Barış (2017), kitapta Kylver, Möjbro ve İstaby yazıtlarının Turgay Kürüm ve Kazım Mirşan tarafından Türkçe okunuşlarının yanısıra İskandinav runik yazısının kökeninin Asya olduğunu açıklayan bilgiler de vermiştir. Beşinci bölüm "Vikinger ve Türkler" (s. 95-96) başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Vikinglerin ve Türklerin benzerliklerine dikkat çekilmiş; Şaman davulları, Möjbro ve Erzincan kaya resimleri, Viking kilimleri ve ölü gömme gelenekleri ile Türkler arasındaki kültürel benzerlikler mukayeseli şekilde örneklendirilmiştir (Tarcan, 2003). Bahsedilen gerçeklerden, İskandinav kültüründe kaya resimlerinde yer alan büyük tekneler, çalgı aleti, davul ve halay danslarının Hazar Denizi çevreden Türk kültürüne bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Yani tarihin ilk kadim kültürlerinden biri olan Gobustan'a ve Orta Asya Türk kültürüne bağlıdır. Sümerlerin yaşam tarzında halay-yallı dansların geniş yaygın olmasını gösteren çok sayıda resimler var. Bunlardan bazılarını göstererek modern zamanlarımızda Azerbaycan ve Türkiye'de de halay ve yallı danslarının aynı hareketlerinin mevcut olduğunu ve bu tür dansların geleneksel olarak nesilden nesile aktarıldığını ve günümüze kadar geldiğini belirtmek isterim. Sümer halay resimleri M.Ö. 3000-2334 yıllarına ait tablolarıdır. Şekil 12'de gösterilen farklı halaylar doğal bir ortamda evcil hayvanlarla yapılmaktadır. Soldaki ilk resimdeki halay, duruş ve ayak hareketlerinden dolayı günlük hayatta yaygın olarak kullanılan halay türlerine aittir. Bu tür halaylar genellikle düğünlerde ve törenlerde dans edilir. Sağdaki halay ise Bayram törenindeki halaylara benzer. Dans eden hanımların elinde çiçek, fular, son dansçının elinde ise ağaç vardır. Birinci dansçının sol elindeki atkı, onun bir yallıbaşı olduğunu gösterir. Bu tür halaylar genellikle yılbaşı ve nevrüz kutlamalarında oynanır. Bu tür dansların doğası şenliklidir.

Şekil 12. M.Ö. 3000-2334 yıllara ait Sümer halay dansları

Şekil 13. M.Ö. 3000-2334. yıllara ait Sümerde kibar bayanların halay dansı

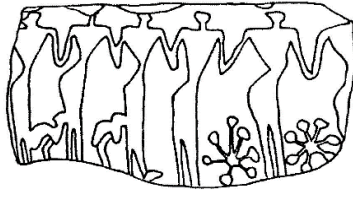
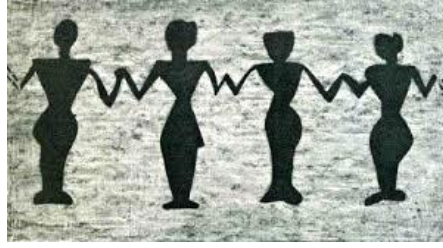

Plate 4, painted pottery. Period II. 183

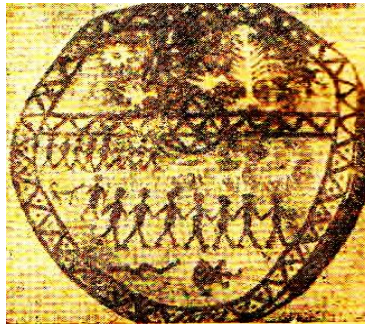

Şekil 13'te, Sümerli kibar kadınların el ele yaptıkları halay-yallı dansları, siyah başlı-Karapapakların düşünlerdeki halay hareketleri veya duruşu ile aynıdır. Sümerler tarafından icra edilen bu tür dansın kitleselliği, ihtişamı, birlik sembolizmi, karakteristik temposu ve şenliği ateşli olduğunu göstermektedir. Bu dans kalıpları, Türkçe konuşan halkların veya Türk kültüründen etkilenmiş halkların yaşamlarında oldukça yaygındır. Kadim Türk boylarının halay ve Yallı halk oyunları oynamaları tarihi belgelerde kayıtlıdır. Halay-Yallı dans örneklerinin resimleri arasında ilk sırada yer alan bu resimler, antik ve modern Halay-Yallı danslarının aynı kökenini ortaya koymaktadır. Azerbaycan ve Türkiye'de her dört dans türünün de aynı şekilde yapıldığını görmekteyiz.

Aşağıdaki resimde Azerbaycan'da iki sıra halinde yüz yüze duran halay veya yallı dansçıları ve ortada yallıbaşı görülmektedir (Seyidov, 1989). Yallı dansını iki sıra halinde el ele tutuşarak oynayanlar Azerbaycan'ın eski geleneksel yallı dansını göstermektedir. Dairenin üst tarafında hayat ağacını, solunda ise güneşin çizimini görüyoruz. Resimden de görebileceğiniz gibi, yallicılar açık havada dans ediyor ve etraflarında kuşlar ve hayvanlar dolaşiyor.

Gösterilen resimden daha tutarlı bir gerçek, aşağıdaki Kafkas dansıdır. Tarihi belgeler Sümerde hâkimiyette olan Guti'lerin, Kas'ların vb. Kafkasta(Zagros dağları) Sümer arazilerine gittiklerini kanıtlamaktadır. Onların, yani Sümerlerin Kafkas dansına sahip olması doğaldır. Çünkü tarih, Sümerlerin Kafkaslardan Dicle ve Fırat nehirlerinin kıyılarına göç ettiğini kanıtlamıştır. Bu dans Karabaş-Karapapağ halkının en sevdiği danslardan biridir. Aşağıdaki resimlerden bu dansların erkek dansçıları tarafından yapıldığı açıkça görülmektedir. Kafkas dansı Kafkasya'da; Azerbaycan'da, Gürcistan'da, Dağıstan ve Çeçenistan'da çok popülerdir. Bu nedenle Kafkasya halkı bu dansın kendilerine ait olduğunu iddia etmektedir. Bu bakımdan dansın adı Azerbaycan'da

Şekil 14. Azerbaycan'da M.Ö. 1000. yılın halay-yallı dansı

Gaytağı, diğer cumhuriyetlerde Lezginka'dır. Kafkas dansının M.Ö. Sümer resminde verilmesi onun kime ait olduğu konusundaki tartışma tarihi bir gerçek olarak doğrulanıyor. Sümerlerin kendilerinin Karabaş-Kengerli olduklarını söylemesi bu dansın Azerbaycan Türklerine ait olduğunu kanıtlamaktadır.

Dansçıların yanlarında bir keçi ve kümes hayvanlarının bulunması, dansçıların açık havada dans ettiklerini kanıtlamaktadır. Soldaki sandalyede oturan bir dansçı sol elinde bir saksı ile kutsal hayat ağacını tutarak Kafkas dansı yapmaktadır. Bu resim M.Ö. 3000-1500 yıllarına aittir. Her 3 dansçı, modern zamanlardaki gibi Kafkas dansının hareketlerini icra eder. Sanatçıların başlarında kuzu derisinden yapılmış şapkaları bulunmaktadır. Şimdiye kadar hiç kimse bu resimlerin ne anlama geldiğini açıklamamıştır. Eski atalarımız

tarihlerini yazıdan başka resim diliyle de açıklamaya çalışmış. Fakat ondan önce aşağıdaki resme dikkat edelim:

Şekil 15.Sümerde tarihi M.Ö. 3000-1500 yıla dayanan Kafkas dansı

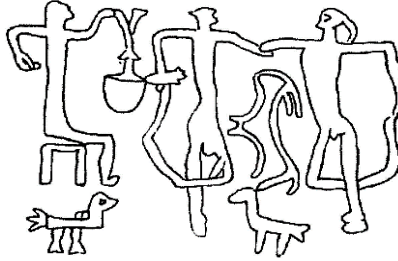

Plate 1. Dancers, Period IV, 410

Dans sanatında, herhangi bir dansın koreografik yapısı, hayattan, halkın geleneksel ulusal geleneğinden alınır. Örneğin; 'Çoban', 'Naz eleme', 'Terekeme' dansları ve daha onlarca başka örneklerin koreografik yapısını, yani dansın özünden oluşan ulusal danslar gösterilebilir.

Bu anlamda Gaytağı dansının karakteristik özelliklerini, özünü ifade eden anlamı açıklamak istersek, Kafkas halkının yiğitliğinin, mücadelesinin dansın koreografik yapısında vücut bulduğunu söyleyebiliriz. Türklerin tarihsel olarak militan bir halk olduğunu kanıtlamaya gerek yok. Sümerler ve Sümer'de toplam 1500 yıl hüküm süren Lulu, Guti, Kassit ve diğer eski Türk boylarının Kafkaslardan Sümer topraklarına gittiklerini dünya sümerologları ve bilim adamları doğrulamışlardır. Bu bağlamda yukarıdaki resim 15'de gösterilen dansın Kafkas dans hareketleriyle aynı olduğunu dikkate alarak bu dansın bir Kafkas dansı olduğunu teyit edebiliriz.

4. Sonuç

Sümerlerin ve ulusal kültürün taşıyıcılarının kimliğinin araştırılmasına uygulanan "Etnomüzipsikoloji" bilim alanı karşılaştırmalı analize dayalı olarak aşağıdaki sonuçları verdi: Sümer kil resimleri üzerinde sahip olduğumuz çok sayıda resimler, Sümerlerin kendilerinin ulusal müzik geleneğinde var olan dans sanatı hakkında gelecek nesillere kimlikleri ve kültürleri hakkında bilgi verdiğini gerçekten kanıtlamaktadır. Sümer ulusal müzik kültürü ile ilgili elimizdeki tüm materyalleri tek bir makalede sunmak mümkün olmadığı için, bu konuda özel bir kitap hazırlanmaktadır. Sümer kültür mirası ve dilinin incelenmesiyle ilgili elimizdeki materyallere atıfta bulunarak, bunların Pre-Türk neslinin devamcıları olduklarını tam bir kararlılıkla söyleyebiliriz. Sümerlerin diline dair bilgilerimiz, modern çağda Türk dilinin 39 farklı lehçesi olduğu gibi, o dönemde Erken Türklerin de birçok lehçesinin bulunduğunu kanıtlamaktadır. Bu, etnopsikolojik açıdan mantıksal olarak kendini kanıtlar. Çünkü tarih boyunca ve modern zamanlarımızda Türk halkları Asya'dan Avrupa'ya, Kafkaslardan Anadolu'ya, Kızılderililerin yaşadığı bölgelere kadar farklı coğrafyalarda yaşamış ve yaşamaya devam etmektedirler. Tarih boyunca başka milletlerle yanaşı yaşamış olan Türklerin dillerinde farklı lehçelerin farklı kelimelerle birlikte farklı coğrafyalarda ortaya çıkmasının doğal bir süreç olduğunu dil bilimi de kanıtlamaktadır. Bu nedenle Sümer dili hakkında yazan birçok Batılı, Rus ve diğer bilim adamlarının ifade ettikleri "Sümer dili ölü bir dildir" görüşüne katılamayız! Türk dil bilimi araştırmacısı ve yazar Rahim Akbayrak'ın çalışmasında Sümer dilinde 6.580 eski Türk kelimenin varlığı üzerine yaptığı çalışma elimizdedir. Bu çalışma Sümer dilinin eski Türk dili olduğunu kanıtlıyor ve benim bu yöndeki araştırmam da Sümer kültürünün kökeninin yüzde yüz eski Türk kültürü olduğunu kanıtlıyor. Bu, aşağıdaki gerçeklerle doğrulanır:

1. Sümerler kendilerine Karabaş, Kengerli diyorlar. Karabaş ve Kengerlerin Türk boyları olduğunu ispat etmeye gerek yok. Çünkü tüm bilim adamların hepsi onların Azerbaycan Türkleri olduklarını güzel olarak biliyorlar.
2. Sümerlerin Sümer topraklarına Dilmun'dan (Deylaman) yerleştiklerini iddia etmeleri de onların Azerbaycan Türkü(Oğuzlar) olduğunu doğrulamaktadır. Dilmun, Azerbaycan'ın kadim topraklarıydı. 19. yüzyılda, yani 1828'den, Rus-İran savaşıdan sonra bu topraklar İran'a verildi. Bunu doğrulayan haritalar ve tarihsel veriler var.

3. Sümer atasözleri, deyimler ve saz'ın, def'in ve birçok çalgı aletlerin hem Sümer'in hem de Azerbaycan'ın müzik kültüründe varlığının yanı sıra Sümer halk şarkılarının "Tello", "Ay Lalam" şarkılarının Azerbaycan medeniyetinde varlığı da ispat ediyor ki Sümerler Azerbaycan Oğuz Türklerinin atalarıdır.

4. Sümer ulusal müziği dizisi, Amerikalı Anna Kilmer'in yazdığı gibi Antik dönemin majör ve minör gamlarına dayanmamaktadır. Özellikle bu yöndeki araştırmamız Sümer müzik dizilerinin diyatonik mükemmel diziler olmasını, dünyada ilk uygarlık olarak kabul edilen Sümer uygarlığında saz çalgı aletinin perde kuruluşunda olması faktörleri diyatonik ses sisteminin Antik çağ Yunan kültürüne yok, Azerbaycan-Türk uygarlığının eski Sümer dönemine ait olduğunu kanıtlamaktadır. Özellikle bu yöndeki araştırmamız Sümer müzik dizilerinin mükemmel diyatonik makamsal diziler olmasını ispatlamıştır. Dünyada ilk uygarlık olarak kabul edilen Sümer medeniyeti bir millet iki devlet olan Azerbaycan-Türk uygarlığının eski çağı olduğunu kanıtlamıştır.

5. Kaynakça

Bünyadov, Z.M.&Yusifov, Y.B.(Ed.) (1994). *Azerbaycan tarihi (en gedim zamanlardan XX yüzyıla kader)* (1. cilt.) ADN.

Çiğ, M.İ. (2018). *Sumerliler Türklerin bir koludur (5. baskı)*. Kaynak Yayınları.

Dumbrill, R.J. (1998). *The archaeomusicology of the ancient near east* (Book III).

Etli, Ö.B. (2017). *Viking Türk sırları*. Gece Kitaplığı.

Güvenc, B. (1979). *İnsan ve kültür* (3. baskı). Çağaloğlu Yayınevi.

İmrani, R. (2014). *Antik dönemde Türk müzik dizileri ve doğu kültürüne etkileri*. "Doğu Dünyasında Geleneksel Türk Müzik kültürü" Uluslararası Müzik Sempozyumu, 09-11 Haziran 2014, Kars. Kafkas Üniversitesi Devlet Konservatuvarı. s. 1-27.

Kramer, S.N. (2002). *Tarih Sümerde başlar*. (H. Koyukan, Çev.). Kabalçı Yayınevi.

Rzayev, F. (2013). *Naxçıvan əhalisinin etnogenezi tarihindən*. Cilt 1-2. ADPU Yayınevi.

Seyidov, M. (1989). *Azerbaycan halkının ataları hakkındaki düşüncesi*. Yazıcı Yayınevi.

Tarcan, H. (2003). *Tarihin başladığı Ön-Türk uygarlığı resmi tarihin çöküşü*. Ön Türk Araştırmalar Merkezi Töre Yayın Grubu.

Tomson, G. (1979). *İnsanın özü* (C. Üstel, Çev.). Payel Yayınları.

Yazıcı, H. (2013). Avrupa dillerinin kökeni Ön Türkçe'dir. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Kıbrıs özel sayısı-II, 243-261.

Yusifov, Y. (1992). *Kadim şerq tarihi*.

Виноградов, В.С. (1982). Классические традиции Иранской музыки. Сов. Композитор.